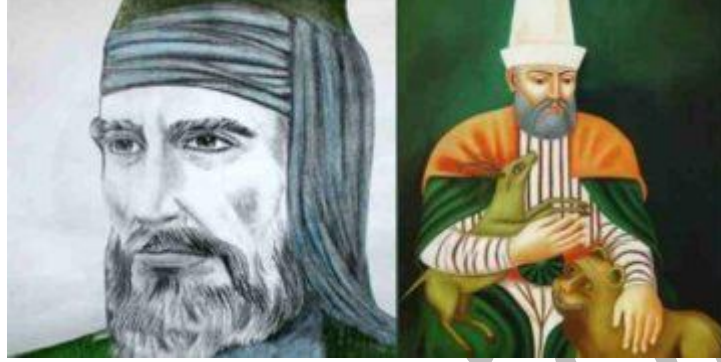

AHÎ EVREN VE KAYSERİ'DEKİ HANKÂHI

Halit Erkiletlioğlu

Ahî'liğin Anadolu'da ilk Başlangıcı

Ahî Evren olarak bilinen ve M/ 1171-1261 yılları arasında yaşayan Nasirüddin Mahmud'un pek maceralı hayatı, fikirleri ve kurduğu sistem, günümüze kadar etkilerini devam ettirerek tartişılmaktadır. Onun esnaf teşkilâtları üzerindeki organizasyonunu incelerken fikir babası şeyh Evhadüddin Kirmanî'den başlamak gerekir.

şeyh Evhadüddin Hamid el Kirmanî, gençliğini Azerbaycan ve Kafkasya'da geçirmiş, Malatya, Sivas ve Konya'da bir müddet bulunduktan sonra Kayseri'ye yerleşmiştir. Burada evlenerek (daha sonra Ahî Evren'in eşi olacak olan) Fatma Hatun isimli bir kızı olmuş, nihayet hicri 635 yılının şaban ayında (20 Mart-20 Nisan 1238), Halife Lidinillah'ın davetiyle gittiği Bağdad'da öldüğu bilinmektedir.

Pekçok talebe yetiştiren Evhadüddin Kirmânî'nin en ünlü talebelerinden birisi Sadreddin Konevî'di. Kendisinden on altı sene feyz alan Sadreddin Konevî; "Ben iki dânanın (âlimin) sütlerini emmişim. Biri şeyh Muhyiddin-i Arabî ve biri Hazret-i şeyh Evhadüddin Kirmânî'dir." demiş ve vefât ederken; "Tâbûtumun üzerine Evhadüddin hazretlerinin seccâdesini seriniz." diye vasiyet etmiştir. Onun diğer bir ünlü talebesi ise Azerbaycan'ın Hoy şehri doğumlu, asıl adı **şeyh Nasirüddin Mahmud olan Ahî Evren'dir.**

Kirman Selçukluları bölgesinden gelen ve Türkmenlerle Türkçe konuştuğu için Anadolu Türkmenleri üzerinde büyük nüfuzu olan Evhadüddin Kirmanî, Abbasî halifesi en-Nasir li-Dinillah'ın organize ettiği ve yönettiği "Fütüvvet Teşkilatı"na bağlı olarak Anadolu'ya şeyhu"ř-şuyûhi"r-Rum (Anadolu"daki şeylerin şeyhi) olarak gönderilmiş Evhadiyye (seyr-i sulûk-i âfâkî) isimli tarikatı kurarak Kayseri'yi bir eğitim ocağı haline getirmiştir. Tabî ki bütün Anadolu'ya hızla yayılan bu faaliyetin başarısı özellikle I. Giyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. Alâeddin Keykubad zamanında iktidarın destek ve himayesini kazanmasıyla ve Ahî Evren lâkaplı talebesinin üstün gayretleriyle mümkün olabilmıştir.

Bu tarikatin faaliyetleri sonucunda halkın duygu ve düşünçesi, dinî ve ahlâkî yaşayışı şekillenmiş, Türkmenler yeni bir duyuş ve düşünüş biçimine kavuşmuş, hayatları tabiatla baş başa geçen göçebe ve köylü Türkmen halk bu tasavvufî meşreb

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

vasıtası ile İslâmı daha kolay anlar hale gelmişlerdir¹. Ayrıca Ahiyan ve Bacıyan gibi sosyal, kültürel ve ticarî oluşumlar doğabilmiştir.

Anadolu kültür tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Ahî Evren, bu atmosferde yetiştiği gibi aynı zamanda Fatma Hatun'u alarak Evhadüddin Kirmani'nin damadı olmuştur².

Moğol işgâli altında bulunan Anadolu'da Ahiler bu işgâlcı güce karşı devamlı mücadele halinde bulunmuşlar ve zaman zaman baş gösteren Türkmen isyanlarının içinde olmuşlardır. İktidarların onlar üzerindeki ağır baskılarına rağmen özellikle Kayseri, Kırşehir başta olmak üzere bütün Anadolu'da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Moğollardan kopmuş bulunan Eretna Oğulları döneminde yönetimden de destek gören Evhadî dervişlerine Köşk Medrese vakfının gelirlerinin tahsis edildiğini görmekteyiz³.

Tarihi kaynaklarda Ahî Evren'in, hocası Evhadüddin-Kirmani ile M/1205 (H/602) tarihinde Kayseri'ye yerleşerek burada bir Debbağ (Dericilik) atölyesi kurduğu, zamanla bu atölyenin büyümesi, işçi ve ustalarının çoğalması sonucunda buranın Debbahlar Mahallesi halini aldığı, muhtemelen o tarihte İsa Ağa mahallesiyle beraber olan bu mahallede bir zaviye ve mescidi bulunduğu, Evhadüddin Kirmani'nin mescide bitişik, bir kapısı mescide diğeri dışarıya açılan bir evde ikâmet ettiği belirtilmektedir⁴. Debbah (derici) olan Ahî Evren, bütün sanatkarların lideri olarak bu mahalledeki mescid ve hankâhında kurduğu Ahî teşkilâtıyla 32 çeşit sanatkar ve esnafı eğiterek adeta askerî bir disipline sokmuştur. Hocası Evhadüddin'in vefatından sonra 1238 yılında Kayseri'ye yerleşen Ahi Evren, bütün "Anadolu Ahîlerinin Şeyhi" kabul edildi.

Moğollar'ın Kayseri'yi işgâl ettikleri 1243 yılında Ahî Evren'in eşi Fatma Bacı bu evde bulunuyordu ve yine bu evde Moğollar'a esir düşmüş olmalıdır. Ahî Evren ise, 1240 (H/637) yıllarında vuku bulan Sadettin Köpek olayı ile ilgili olarak tutuklanıp, II. Keyhüsrev'in ölüm tarihi olan 1246 (643) yılına kadar altı sene müddetle Konya'da hapis bulunuyordu. Bu sebeple 1243 (H/640) teki Moğol vahşetinden kurtulmuştur.

II. Keyhüsrev'in ölümünden sonra, II. İzzeddin Keykavus'un tahta geçmesiyle tutuklu bulunan Ahîler ve Babaîler serbest bırakıldı. Fatma bacı ise; Vezir Muiniddin Süleyman, Beylerbeyi Hatıroğlu ve Sahib Fahreddin Ali'nin yardım ve siyâsî destek için Hülagü Han'a gittikleri zaman onlarla beraber geri getirilmiş ve Kayseri'deki eski evine yerleştirilmiştir (H/658-M/1260). Takriben 1271 (H/669) den sonra Kırşehir'de vefat etmiştir.

Evren Lâkabi

Nasirüddin Mahmud'un "Ahî Evren" olarak anılmasının sebebinin, onun yılanlara ilgisinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yılanın evrilerek yani kıvrılarak hareket etmesi, kâinatın da evrilip dönmesi Türkçede "evren" kelimesiyle ifade ediliyordu. Nitekim Ahî Evren'in çağdaşı ve hasmı Mevlâna da Mesnevî'de onun yılan avlamadaki maharetini belirterek ve yılan avcısı diyerek alaya almaktadır. Hatta babasının yanından Kırşehir'e Ahî Evren'in yanına gelerek Moğol işgaline karşı direnen Ahî milislerinin yanında yer alan oğlu Alâeddin Çelebi'ye yazdığı mektuplarda ona şiiirle Ahi Evren'e (yılana) uyup gittiği için şöyle sitem ediyordu:

"Ey sevgili hata ettin, bir başka sevgiliye koşulup gittin. (...) Dedim sen bir balıksın, YILANLA NİYE ARKADAŞSIN? Ey yanlış iş yapan yine yalana koşup gittin."

¹ Bayram Mikâil, **Tarihin İşığında Nasreddin Hoca ve Ahî Evren**, İstanbul 2001,s:53

² Ecer Vehbi, **XIII ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri Kültür Ve Tarihi**, Kayseri 2001,s:46

³ Halil Edhem (Eldem) , **Kayseriye Şehri**, İstanbul 1928 s:111

⁴ Mikâil Bayram, **Ahî Evren- Mevlânâ Mücadelesi**, Nüve Kültür Merkezi Yay. 107, Konya 2012, s.53

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Nitekim Ahî Evren'in Kayseri'de kurduğu debbağ atölyesinin mahzeninde yılan beslediği, yılanlarla ilgili "Kitabu'l-afaî isimli "Yılanlar Kitabı" bulunduğu belirtilmektedir⁵. "Letâif-i Giyâsiyye" de tıbbî konulara geniş yer verilmesi ve burada "İlmü't-teşrih" (Anatomi İlimi) adında bir eserinden bahsedilmesi onun aynı zamanda hekimlik yaptığını da göstermektedir. Hekim olarak yılan zehrinden ilaç yaptığı ve derisinden de kırbaç ve kemer ürettiği ifade edilmektedir. Bir başka rivayete göre de; Herkesin korkup kaçtığı evren denen büyük bir yılanın onu görünce sakinleşmesi ve itaat etmesi dolayısıyla "Evren" diye anılmıştır. Hatta yine "Ahi Evren ölü bir yılan donuna girip bir kayanın dibine girmek şeklinde ölmüştür ve türbesi de bu kayanın üzerine inşa edilmiştir" denilerek, menakıplamelerde de onun ejderha donuna girdiği, sık sık söz konusu edilmiştir.

Evren, Türk Mitolojisinde de ejderha demektir. "Kâinat, acun, var olan her şeyin tümü" gibi anlamlarda kullanılan evren sözcüğü, kökenini, etimolojik açıdan ejderha figüründen almıştır. Türk mitolojisinde dünyanın bir veya daha fazla ejderha tarafından döndürüldüğü yani "evrildiği" düşünülürdü. Bu ejderhaya da "eviren" denirdi. Daha sonra "i" harfinin düşmesiyle sözcük "evren" halini almıştır. Ayrıca, Altay inanışlarında Bükrek (Bukra) adlı iyi karakterli bir ejderha ile Sangal adlı kötü karakterli bir ejderin birbirleriyle yaptıkları savaşlar anlatılır. Doğal olarak Bükrek ve Sangal da Türk Mitolojisi'nde birer "evren"dir.

Yılan çok eski çağlardan beri korkulan, merak edilen ve saygı duyulan bir canlı olmuş, kutsal olduğu inancı birçok rivayete kaynak oluşturmuştur. Elleri ve ayakları olmamasına rağmen çok hızlı hareket edebilir, birden ortaya çıkıp birden gözden kaybolabilir, toprağın altında, üstünde ve hatta suda bile yaşayabilir. En önemlisi de öldürücüdür ve Antik çağlarda bazı hastalara yılan zehiri az miktarda verilerek panzehir olarak kullanılmıştır. Derisinin değişebilmesi özelliği de onun ölümsüzlüğü ve yenilenebilmesi ile özdeşleştirilmiştir.

Günümüzde de Sağlık Bakanlığının, tabip odalarının dişhekimlerinin ve eczacıların olduğu gibi, "Dünya Tıp Birliği" tarafından da 1956 yılında resmen kabul edilen tıp sembolü, çift yilandır. Çoğu zaman Bir asaya dolanıp bir tase zehirini

⁵ Bayram, A.G.E. s.49

⁶ <https://masivaturk.com/turk-mitolojisinde-efsanevi-yaratiklar>><https://masivaturk.com/turk-mitolojisinde-efsanevi-yaratiklar>

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

boşaltırken veya dünyaya hükmederken tasvir edilmiştir. Asa, zehir ve panzehri ile hastalık ve sağlık arasında denge kurarak yaptığı uzlaştırıcı gücü, gümüş tas ise ilaçların yapımını çok güzel betimlemektedir.

Kayseri'deki Ahî'lik Merkezi

Yukardaki tariflerden anlaşılacağı üzere Evhadüddin Kirmanî ve Ahî Evren Kayseri'de kurdukları Fütüvvet teşkilâtları ile o günün Selçuklu Türkiye'sinde çok önemli bir kutup haline gelmişlerdi. Bu dinî, meslekî ve bir ölçüde siyasî organizasyon muhakkak ki gayet muhkem mekânlarda faaliyet göstermekteydi. 1950 li yıllara kadar yığma taş evlerden oluşan dar sokak ve mahalleler arasında bazı çok plânlı ve kesme taştan yapılmış gösterişli yapılar da göze çarpıyordu ki bu yapılardan bazıları Ahî Evren ve Fütüvvet teşkilâtlarının faaliyet alanları ve idare merkezleri olmalıydı.

1987 yılında Kayseri Belediye Başkanı Sn. Hüsamattin Çetinbulut döneminde tarihî kayıtlarda adı geçen Dabaklarönü, Hacivelet, Tacettin, Hasinli, İsa Ağa, Mükremin, Küçük ve Büyüksöğütlü mahallelerinde yeni imar uygulamaları başlatıldı. Bu mahallelerdeki eski evler yıkılarak yeni sokak, cadde ve evler yapılacaktı. Bu yıkımlar belediyenin iş makineleriyle yapılırken bizde bir cumartesi günü o sırada Üniversitede doçent olan Sn. Mehmet Şahin Hoca ve Vakıflar Müdürü Sn. Mehmet Çayırdag dostlarımla o bölgede bir keşif gezisine çıktık. Dar sokak aralarında bölgeden taşınma telâşi içindeki insanların arasında dolaşırken birden kesme taştan bir binanın bir eyvanı gözümüze ilişti. Binaya yaklaşınca dört eyvanlı muhteşem bir Selçuklu eserini gördük. Bir yandan içinde oturan insanlar binayı boşaltmaya çalışırken diğer yandan da iş makinası bu binayı yıkmak üzere yaklaşıyordu. Çünkü yeni imar plânında bu binanın yerinde değerli bir parsel görünüyormuş. Biz derhal İş makinasını kullanan operatörü bu yıkımı yaptığı takdirde tarihî bir eski eseri yok etmekten dolayı suç işlemiş olacağını belirterek durdurduk. O günlerde cep telefonu gibi bir icat olmadığından işin önemini ancak pazartesi günü Belediye Başkanı Hüsamettin Bey'e ve Vali Sn. Yüksel Çavuşoğlu'na duyurabilecektik. Nitekim öyle de oldu. Sn. Çayırdag Valiye ben de

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Belediye başkanı Hüsamettin Bey'e bu yapının muhtemelen Ahîlik hareketinin merkezi olan, Evhadüddin Kirmanî ve Ahî Evren'in çalışma merkezi olan Ahî Evren Hankâhı olduğunu anlatabildik. Belediye kerhen bu hankâhın yerindeki kıymetli parselden vazgeçerek imar değişikliğine gitti. Böylece biraz da tesadüflerin eseri olarak bu önemli Selçuklu yapısı kurtarılmış oldu. Eski konumuyla İsa Ağa Mahallesi'ndeki Hacıvelet'ten Seyyid-i Burhaneddin Mezarlığına giden sokak üzerindeki bu zaviyede, 1950 veya 1960 lı yıllarda Kayseri Evkaf memuru Kaymakçı Mehmet Bey ikamet edermiş⁷. Bugün bu tarihi bina "Selçuklu Ahî Evren Esnaf Müzesi" olarak Esnaf Birliği Başkanı Sn. Mustafa Alan'ın da gayretleriyle Kayseri'mize kazandırılmıştır.

(Kayseri Büyükşehir Belediyesi Şehir Dergisi Ekim 41. Sayısı 2021)

⁷ O yıllarda zaviyenin yan komşusu Yerer ailesinden Sn. Mehmet Yerer'in ifadeleri

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.